

- С. 60-63.
8. Драчук А. Соціально-психологічний портрет студентів за роки становлення України як самостійної держави // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – 2005. – № 4. – С. 84-86.
 9. Пилипей Л. Використання антропних технологій для організації професійно-прикладної фізичної підготовки студентів // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – 2006. – № 2. – С. 61-65.
 10. Сергеева О.Н. Управление процессом формирования здорового образа жизни детей и подростков // Образование. – 2002. – № 5. – С. 98-102.

Д.В.Щербина

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ АКТИВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ ПОЗИЦІЇ УЧНІВ

В статтє рассматриваются педагогические условия формирования и развития активной коммуникативной позиции учеников в учебно-воспитательном процессе.

The article investigates pedagogical condition of formation and development of active communicational position of pupils in teaching and educational process.

Формування активної комунікативної позиції є складним психологічним та педагогічним явищем, яке все частіше привертає увагу науковців. Особливий інтерес цей процес викликає у педагогів, покликаних використати освітньо-виховні можливості цього явища з метою виховання такої всебічно розвиненої, гармонійної та цілісної особистості учня, яка б у своїй життєдіяльності керувалася світовими та національними духовними та культурними цінностями. Підготовка всебічно розвиненої особистості сьогодні перебуває в безпосередньому зв'язку з рівнем сформованості активної комунікативної позиції учнів.

Формування активної комунікативної позиції – це різнобічний та багатоаспектний процес. Вивченню його особливостей сприяють дослідження у галузі лінгвістики, семіотики, теорії інформації, етики, соціології, психології,

філософії та, насамперед, педагогіки.

Завдання нашого дослідження полягає у визначенні тих педагогічних умов, за яких формування активної комунікативної позиції учнів основної школи буде найбільш ефективним.

На підставі теоретичного аналізу наукових джерел, вивчення практичного досвіду викладання різних дисциплін у школі, нами були визначені педагогічні умови, при врахуванні яких процес формування активної комунікативної позиції протікатиме успішно.

Процес формування будь-якої особистісної риси неможливий без створення певних умов, що забезпечують його результативність. Ще Ю.К.Бабанський зазначав, що ефективність педагогічного процесу закономірно залежить від умов, у яких він протікає. Умови навчальної діяльності – це сукупність обставин, в яких вона здійснюється, і обставин життєдіяльності її суб'єкта [3]. У сучасній науці під поняттям “умова”, “педагогічні умови” розуміють основний спосіб реалізації виховання, залежності його результатів від взаємодії суб'єктів навчально-виховного процесу. Умова – філософська категорія, у якій відображені універсальні відношення речі до тих чинників, завдяки яким вона виникає та існує. Л.А.Середюк вважає: “Педагогічні умови є відображенням відношень педагогічного процесу до тих чинників, завдяки яким він виникає та існує (необхідність передачі підростаючому поколінню соціального досвіду; необхідність підготовки педагогічних кадрів для цієї мети; чинники, що обумовлюють формування змісту освіти: невпинне збагачення соціального досвіду, розвиток наукових знань тощо; чинники, що впливають на добір технологій навчання і виховання, його організацію: необхідність забезпечити розвиток особистості, зацікавити учнів тощо)” [4, с. 87].

На нашу думку, потрібен цілий комплекс педагогічних умов, оскільки складність процесу формування активної комунікативної позиції, його залежність від багатьох чинників не може задовольнити якась одна педагогічна умова чи кілька умов, не пов'язаних безпосередньо сутнісними ознаками.

Комплексом педагогічних умов, необхідних для формування активної комунікативної позиції, ми вважаємо таку їх сукупність, у якій кожна умова забезпечує досягнення однієї з

послідовно поставлених цілей на шляху до кінцевої мети. Кожна умова має свої властивості і не може відокремлено повністю забезпечити успішність формування активної комунікативної позиції учнів. Вважаємо, що лише їх діалектичний зв'язок, який відповідає меті навчання дає змогу досягти належних позитивних результатів.

Аналіз філософської, психологічної та педагогічної літератури дозволив нам визначити активну комунікативну позицію як складне особистісне утворення, що характеризується наявністю інтересу і стійкої потреби у систематичному спілкуванні, емоційним задоволенням на всіх етапах комунікативної діяльності, здатністю осмислювати процес спілкування, встановлювати та підтримувати необхідні контакти з іншими людьми, оволодівати якостями, які важливі для міжособистісних стосунків. Це в свою чергу дозволяє виділити наступні важливі структурні компоненти активної комунікативної позиції:

- емоційно-вольовий компонент, що виражає ступінь емоційного ставлення до ровесників, навколишніх людей; уміння емпатувати, відчувати чужий біль і чужу радість, уміння ставити себе на місце іншого, бачити себе його очима; вміння володіти своїм емоційно-почуттєвим станом;
- пізнавально-когнітивний – знання норм і правил спілкування з навколишніми; здатність осмислювати процес спілкування, прогнозувати ситуації спілкування, визначати стан іншого, здатність до рефлексії, заглиблення у свій внутрішній світ, зіставлення індивідуальних особливостей з вимогами довкілля;
- ціннісно-аксіологічний, що характеризує інтерес та потребу у спілкуванні, ціннісні орієнтації особистості у сфері спілкування, що виступають критеріальною основою емоційного ставлення до навколишніх; здатність до об'єктивної оцінки поведінки і вчинків навколишніх та своїх власних; вміння оцінювати ситуації спілкування;
- праксеологічний – наявність досвіду комунікативної діяльності, сформованість комунікативних вмінь та навичок взаємодопомоги, творчого спілкування з ровесниками, вияв турботи про навколишніх, самостійність та ініціатива у наданні допомоги; творче ставлення до спілкування з навколишніми.

Сутність розуміння процесу формування активної

комунікативної позиції розглядається нами як спільна діяльність учителя та учнів, спрямована на формування умінь, закріплення засвоєних останніми комунікативних знань, поступове формування необхідних комунікативних навичок.

Однією з найголовніших умов забезпечення комунікативної активності учнів є комунікативна спрямованість навчального процесу. Комунікативно спрямоване навчання визначається як співпраця на основі різних видів спільної роботи учнів над навчальними завданнями і взаємодія в процесі їхнього розв'язання. Т.Л.Шепеленко характеризує комунікативно спрямоване навчання як навчання, в ході якого учні оволодівають комунікативними вміннями в процесі спілкування, тобто комунікативної діяльності, яка, виконуючи функції засобу і умови навчання, стає і його метою [5]. Комунікативно спрямоване навчання скероване на узгодження та координування предметної діяльності вчителя та учня, стимулювання їх мотивації, інтелектуального, емоційного та вольового розвитку; створення відношень сумісності; взаємопорозуміння, співпереживання; формування культури спілкування учнів. Умовою успішного формування активної комунікативної позиції учнів є постійна безперервна участь у комунікативній діяльності.

Процес формування активної комунікативної позиції буде результативним, якщо забезпечити співробітництво та співтворчість у системі "вчитель-учень". Навчально-виховний процес повинен сприяти прояву активності у спілкуванні, ініціативності його суб'єктів. Залежно від того, які стосунки змодельовані вчителем, яке особистісне навантаження несе їхній зміст, залежить формування цілісного суб'єкта взаємодії. Комунікативна взаємодія покликана задовольняти провідні потреби дітей, насамперед, потребу у спілкуванні. Під керівництвом учителя учні вирішують не лише навчальні завдання, але й вчать співчувати, співпрацювати, самостверджуватися, відчувати емоційну підтримку й особистісну захищеність, вирішувати конфлікти та протиріччя, що виникають у процесі взаємодії. Сутність навчання, заснованого на принципах співпраці, співтворчості та педагогічної взаємодії полягає в тому, що воно виступає, за визначенням Т.К.Мухіної, як двосторонній процес, успішність якого залежить від удосконалення як особистісних

якостей учня, так і діяльності та особи самого педагога, зміни позиції суб'єкта навчання з пасивного на активного учасника, підвищення ролі спілкування взаємодіючих сторін у процесі оволодіння навчальною інформацією [2].

Наступною умовою формування активної комунікативної позиції учнів є моделювання у навчальному процесі імітаційно-ігрових ситуацій, які активізують не тільки інформаційну, а й процесуальну його сторони. Моделювання імітаційно-ігрових ситуацій базується на конкретних ситуаціях, що мають місце у реальному житті та являє собою динамічну модель спрощеної дійсності, реалізація цієї моделі відбувається завдяки діям учасників гри, вони беруть на себе ролі і розігрують ситуацію в залежності від змісту гри. Це дозволяє дати вихід надлишку життєвої сили, підкоритися вродженому інстинкту наслідування, вгамувати потребу у відпочинку та розрядці, змінити монотонну діяльність. Новизна форми подання навчальної інформації та рольових дій учнів обумовлюють стійкість уваги, пізнавальний інтерес, установку на активну позицію та творче вирішення навчальних завдань. “Реалізація ігрового підходу до організації навчальної роботи, – зазначає Л.В.Кондрашова, – забезпечує заміну традиційної нестандартною та більш ефективною технологією навчання, основу якої складає моделювання ігрових ситуацій” [1, с. 4]. Включаючись у ігрові ситуації, учні виконують різні ролі, активно беруть участь у діяльності, що стимулює творчість, самостійність, імпровізацію, уяву. Навчання, побудоване на ігровій діяльності учнів, забезпечує емоційно-інтелектуальну обстановку на навчальних заняттях, атмосферу психологічного комфорту. Діючи у навмисно створених ігрових ситуаціях, учні оволодівають навичками та вміннями комунікативної поведінки культурного мовлення, вмінням встановлювати контакти з партнерами по грі, адекватно реагувати на їхню поведінку, та ігрові дії та прийоми [1]. Комунікативно-ігрові ситуації служать засобом розвитку особистості учнів.

Для успішного формування активної комунікативної позиції необхідно створити позитивний емоційний контакт у ігровій формі та атмосферу душевного комфорту й психологічної захищеності для кожного учасника імітаційно-ігрової діяльності, розподілити ігрові ролі між учасниками рольової взаємодії з

урахуванням їхніх можливостей, здібностей, підготовленості та особистісних установок, використовувати різноманітні ігрові форми та методи, які пропонують пошук нестандартних рішень навчальних завдань у комунікативних ситуаціях. У колективі необхідно створити обстановку довіри й вимогливості, доброзичливості, високого ступеню взаємодопомоги та відповідальності. Ця умова також має суттєве значення і покликана сприяти вирішенню зазначеної проблеми.

Зазначене вище дозволяє зробити наступні висновки. Формування активної комунікативної позиції буде успішним при дотриманні наступних педагогічних умов: надати комунікативну спрямованість навчально-виховному процесу; розглядати особистість як продукт рольової взаємодії у системі "вчитель-учні"; моделювати у навчальному процесі імітаційно-ігрові ситуації; створити позитивний емоційний контакт для кожного учасника імітаційно-ігрової діяльності.

Подальшим напрямком нашого дослідження є експериментальна перевірка ефективності сукупності педагогічних умов, які забезпечують формування активної комунікативної позиції.

Література

1. Кондрашова Л.В. Игровой подход к обучению студентов культуре общения // Проблема імітаційно-ігрового підходу до організації навчального процесу у вищій школі – Кривий Ріг, 2001. – С. 3-9.
2. Мухина В.С. Проблемы формирования ценностных ориентаций и активности личности в её онтогенезе.– М.: МГПИ, 1987. – 151с.
3. Педагогический словарь. В 2т. Т. 2 . – М.: АПН РСФСР, 1960. – 766 с.
4. Середюк Л.А. Педагогічні умови оптимізації процесу особистісного самовираження старшокласників: Дис.к.п.н.: 13.00.07. – Рівне, 2002. – 242 с.
5. Шепеленко Т.Л. Формування комунікативних умінь студентів економічного університету в процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін: Дис.к.п.н.: 13.00.04. Інститут педагогіки і психології проф. освіти Академії пед. наук України.– К., 1999.